Kulcsár Krisztina

Álláskeresési lehetőségek és módszerek a 18. századi központi kormányhatóságoknál[1]

Abstract: Job-Seeking Opportunities and Methods at Eighteenth-Century Central Government Authorities. The study examines petitions preserved in the National Archives of the Hungarian National Archives, as well as recruitment methods used by eighteenth-century central governmental bodies. Drawing partly on the applicants' own petitions, and partly on official records, it also engages with the research of Olga Khavanova. At the Hungarian Royal Council of Lieutenancy, the number and estate status of councillors were regulated by law, although deviations from these rules occurred from time to time. If no suitable candidate was available, ecclesiastical seats were left vacant. Candidates for the posts of aristocratic and noble councillors were usually proposed by the Hungarian Royal Court Chancellery from among the petitioners, although it could also recommend individuals deemed worthy of office.

From the late 1720s, the Council of Lieutenancy increasingly employed so-called supernumerary officials (supernumerarii), who sometimes attended council meetings for years without salary or voting rights, while gaining experience there. From the late 1750s, young nobles were admitted as trainees (auscultantes). The supply of future councillors was provided partly from these two groups. Many, however, entered office through petitions, in which they employed arguments and tactical devices considered effective, referring, for example, to the merits of their families, the support of patrons, or their own social need.

The sources reveal the importance of family and personal connections, and, from the second half of the eighteenth century, also that of professional expertise. The most effective method, however, was persistent and repeated petitioning, through which applicants could sooner or later obtain a state office that secured their livelihood.

Keywords: official; official career; petitions; Hungarian Royal Council of Lieutenancy

[1] A kutatásokat a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal K 143017 számú projektje (A magyarországi rendiség politikai kultúrája, 1526–1848 II.) támogatta.

Napjainkban a hivataltörténet kutatása ismét reneszánszát éli, bár a 20. századi történészektől eltérően már más a kiindulópont, a kérdésfeltevés, és mások a vizsgálati módszerek, sőt a vizsgálati lehetőségek is. Ember Győző és Fallenbüchl Zoltán máig alapvető munkát végeztek a 17–18. századi hivatalnoktörténet (egyes kutatók meghatározása szerint: bürokráciatörténet[2]) terén, összegyűjtve elsősorban a hivatalnokok pályafutásainak adatait, miközben a lehetőségekhez mérten rekonstruálták életpályájukat.[3] Szijártó István és tanítványai társadalmi csoportokra fókuszálva előrejutási lehetőségeket és hivatali karriersémákat vizsgálnak, elsősorban prozopográfiai módszerekkel.[4] Olga Khavanova a kérvényeket, folyamodványokat választotta vizsgálata tárgyául.[5] Ezeket a beadványokat az uralkodóhoz nyújtották be alkalmazás, hivatali előmenetel, segélyezés ügyében, esetleg kitüntetést, nyugdíjazást, gyermekeik iskolai felvételét kérvényezték bennük. Jelen tanulmányban a hivatali előrejutás érdekében írt és a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában őrzött kérvényeket, valamint – ezek alapján is – a kormányszervek „toborzási taktikáját" vizsgálom. Azt, milyen módon juthattak az alattvalók álláshoz – elsősorban a Magyar Királyi Helytartótanácsnál –, és sikerük eléréséhez milyen módszerekhez, érvrendszerekhez, taktikai fogásokhoz folyamodtak.

A bécsi székhelyű Magyar Királyi Udvari Kancellária és a Pozsonyban működő Magyar Kamara mellett 1723-ban új hivatal került felállításra. A Magyar Királyi Helytartótanács megalapításakor e két kormányszerv gyakorlata volt a példa: egy rendszeresen ülésező, tanácskozó testületet állítottak fel, önálló döntési vagy intézkedési jog nélkül. A helytartótanács az uralkodó döntései alapján intézte az ország belügyeit, hivatalnokait az állam fizette meg, meghatározott jövedelemmel. Összetételéről az 1723. évi XCVII. törvénycikk rendelkezett: a nádor (helytartó) elnökölt (akadályoztatása esetén az országbíró). A tanács tagjainak 22 tanácsost neveztek ki, ahogy a törvény kimondta, „*a főpapok, mágnások és nemesek rendéből s az ország minden részéből*", vagyis az ország négy kerületéből. Az elsődleges bekerülési feltétel tehát a rendi jogállás volt: a helytartótanácsnál csakis nemesek (főpapok, főnemesek vagy köznemesek) szolgálhattak. A törvény megszabta a tanácsosok megoszlását is, bár ez az évtizedek során különféleképpen módosult. A rendi állás függvényében a négy főpapi tanácsosi helyre csak főpap, a tíz főnemesire főnemes került, míg a köznemesi jogállású hivatalnokok létszámát kezdetben nyolc főben adták meg. Valamennyiük személyéről és kinevezéséről az uralkodó döntött, de a törvény értelmében a Magyar Királyi Udvari Kancellária feladata volt az álláshelyekre pályázók neveit az uralkodó elé terjeszteni, javaslatot tenni és véleményezni a jelölteket. A kancelláriai előterjesztés nagyban befolyásolhatta az uralkodó döntését, akinek nem volt kötelessége elfogadni a kormányszerv előterjesztését. Hasonlóképpen az uralkodó döntött a titkárok és az irodaigazgató kinevezéséről. Más volt a helyzet az alhivatalok személyzetével: a lajstromozó, a számvevő, a kiadó vagy

[2] Sallai 2023: 195–200.
[3] Ember 1940; Fallenbüchl 1992.
[4] Szijártó 2021; Sebők 2022; Sebők 2012.
[5] Khavanova: 2025.

a futár posztjára az irodaigazgató ajánlhatott alkalmas személyt, és a helytartótanács többségi szavazás útján döntött.[6]

Ilyen szigorúan kötött és szabályozott közegben nem lehetett egyszerű megszerezni valamelyik hivatali állást, amely biztos megélhetést és majdan nyugdíjra, esetleg kegydíjra való jogosultságot is biztosított.[7] A pályázók megpróbáltak olyan biztosnak számító taktikát követni, amely révén álláshoz lehetett jutni. Ugyan elsődlegesen sok függött a megfelelő időzítéstől, de a rendelkezésre álló forrásanyagban több olyan szempont is megtalálható, amelyek elősegíthették az eredményes előrejutást. A történeti források, a saját kezű beadványok és a rájuk adott válaszok egyaránt megvilágítják a kérelmezők és a hivatalok motivációit, érvrendszerét, a hivatali elvárásokat és a lehetőségeket.

Az egyházi rend tagjai közül a legbiztosabb helye az érsekeknek volt. 1723-ban az eredeti elképzelés szerint ugyanis mind az esztergomi, mind a kalocsai érsek hivatalból tagja lett a főpapi tanácsosok körének. Ugyanakkor megfigyelhető, hogy Csáky Imre kalocsai érsek halála után (1732) utódait már nem nevezték ki a kormányszékhez. Az esztergomi érsek viszont hivatalból elnökölt az egyházügyi és a lelkészpénztári ügyek bizottságában – vacantia idején (1745–1751, 1765–1776) természetesen a főpapi tanácsosok között sem szerepelt. A kezdeti éveket követően viszont csökkent a főpapi tanácsosok száma, és az érsekek sem mindig lettek tagok. Ennek oka feltehetően az volt, hogy a poszt érezhetően inkább csak a méltóságnak szólt, és más, egyházi jellegű feladataik miatt feltehetően kevesebb tényleges munkát végezhettek.[8] A többi főpapi helyre üresedés esetén jelentkezhettek a pályázók. 1753-ban például jerebiczi Stehenics János veszprémi kanonok és temnói választott püspök nyújtotta be kérvényét, részletesen felsorolva érdemeit és addigi tapasztalatait.[9] Két évre rá a kancellária már saját jelöltet preferált, olyat, aki maga nem is jelentkezett helytartótanácsosnak: Eszterházy Károly esetében ősi családjára és ígéretes kiváló tulajdonságaira hivatkoztak.[10] Ekkor a helytartótanács felállításról rendelkező törvény 1. paragrafusát alkalmazták, vagyis nem csupán a beérkező pályázatokat terjesztették fel Bécsbe, hanem azoktól eltérve a hivatalviselésre érdemes más személyt is javasoltak. Valószínűleg mégiscsak a kevés alkalmas jelölt és az egyházszervezetben adódó másféle munka lehetett annak az oka, hogy a törvényileg előírt négy főpapi helyen gyakran kevesebb (három vagy kettő, sőt időnként akár csak egyetlen) tanácsos működött.[11]

A legtöbb álláshelyet a főnemesi tanácsosoknak tartották fenn. Ez talán meglepő lehet, hiszen azt hihetnénk, nekik kevesebb okuk lehetett a tényleges (fizetéssel járó) hivatali állások megszerzésére, mivel birtokaik jövedelméből megéltek. Többen azonban így is kérvények útján pályáztak az évi 2000 forintos fizetést biztosító állásra. Különösen azon családok leszármazottjai folyamodtak hivatali állásért, amelyek

[6] 1723:XCVII. törvénycikk és vö. Ember 1940: 4.
[7] Lásd: Khavanova 2025: 127–132, 215–219.
[8] Ehhez lásd: Kulcsár 2012: 227.
[9] MNL OL, C 42 Fasc. 19. No. 170. 1753. július 27.
[10] MNL OL, A 1 1755/188. A Magyar Királyi Udvari Kancellária előterjesztése, Bécs, 1755. június 26.
[11] A számadatok Ember Győző munkájából származnak, Ember 1940: 193.

nagyszámú utódokkal büszkélkedhettek, és akik így próbáltak érvényesülni. Példaként gróf Nádasdy Lipótot (1697–1758) említhetjük, aki 1728-ban ezekkel az indokokkal pályázott egy üresedésben lévő tanácsosi helyre, életét, vérét, erejét és képességeit ajánlva fel az uralkodónak.[12] Tényleges kinevezést majd csak 1730-ban nyert el, de onnan egyre magasabbra emelkedett: 1739-ben tárnokmesterré, 1744-ben az Országos Főbiztosság igazgatójának nevezték ki, sőt 1746-ban ő vette át a lemondott Batthyány Lajos magyar udvari kancellár posztját, amelyet egészen haláláig betöltött.[13] A bárókat és a grófokat származásuk miatt egyből tanácsosnak vették fel, nekik nem kellett végigjárniuk a hivatali ranglétrát. Létszámuk kezdetben tíz fő volt, de a 18. században ez a szám 8 és 13 között változott. Ennek oka az 1723. évi XCVII. törvény 2. paragrafusa, amely lehetővé tette az ún. létszám feletti (*supernumerarius*) alkalmazottak felvételét. Ezekre a helyekre eskütételt követően nemesi származású fiatalok kerülhettek. Jellemzően fizetés és szavazati jog (*sine salario et sine voto numerativo*) nélkül vehettek részt a tanácsüléseken, de akadt olyan is, aki szavazati jogot ugyan élvezett, de fizetést nem kapott (*cum voto et sessione, absque salario*). Ez viszont az előszobája lehetett a tanácsosi kinevezésnek, mert az üléseken megszerezhették a szükséges ismereteket és a hivatali tapasztalatot. Ugyan a törvény már 1723-tól megengedte ezt a lehetőséget, szám feletti nemesekkel mégis csak 1728 után találkozunk, és ők is komoly pályázatokat és ajánlásokat nyújtottak be.[14]

Ilyen szám feletti hivatalnok lett Erdődy Antal gróf (1714–1769), aki 1737 és 1740 között vett részt a tanácskozásokon, majd 1744-ben lemondott. Eszterházy Miklós gróf egy évvel később, 1738-ban jutott be számfelettiként, de 1744-ben ő is kilépett a hivatalból. Több szám feletti nemes azonban sikeres karriert futott be, és később neves hivatalnok lett. Így kezdett például Balassa János, illetve Balassa Ferenc, akiket 1756 és 1757 között alkalmaztak fizetés nélkül. Balassa Ferenc (1736–1807) II. József uralkodása idején a Magyar Kamara elnöke, horvát-szlavón-dalmát bán és a zágrábi kerület királyi biztosa lett. Csáky János gróf (1720–1795) 1743-ban először csak a tanácskozásokra ülhetett be, szavazati jogot csaknem másfél évre rá kapott, fizetést pedig 1745-től kezdődően folyósítottak neki. Tizenkét évnyi szolgálat után Szepes vármegye főispáni székébe került, majd pályafutását – több más poszt elnyerése után – 1786-ban országbíróként fejezte be. Pálffy János gróf csak rövid ideig dolgozott a helytartótanács kebelében, 1748-ban vették fel szavazati és tanácskozási joggal, de már a rákövetkező évben áthelyezést nyert a Magyar Kamarához. A számfelettieket gyakran igyekeztek úgy ott tartani a kormányszerveknél, hogy idővel csökkentett, megosztott fizetést utaltak ki nekik, amíg tényleges alkalmazást nyertek el – vagy amíg kiléptek a kormányszervtől. Apponyi György gróf 1747-ben került be létszámfelettiként, ahol több mint négy esztendeig szolgált fizetés nélkül. Talán ő lehetett az, akit a leghosszabb ideig alkalmaztak

[12] MNL OL, C 42 Fasc. 19. No. 170. 1728. október 29.

[13] Hivatali pályafutásának adatai: MNL OL, C 97 1. kötet, Nádasdy Leopoldus és MNL OL, A 79 Nadasdy Leopoldus.

[14] MNL OL, C 42 Fasc. 19. No. 170, passim.

a posztját megillető fizetés nélkül, mivel 16 év múltán, 1763-ban kapott csak tényleges tanácsosi járandóságot, mindaddig csak fele fizetésért dolgozott.[15]

Fizetés nélküli alkalmazással meglepő módon a Magyar Királyi Udvari Kancellárián is találkozunk a 18. században (az 1727. évi fizetésrendezést követően is): Blaskovich Ferenc, Bors Ferenc, Jablanczay József, Markoviczky Pál járulnokként kezdtek az 1730-as, 1740-es években. Kozma Pál és a később személynöki pozícióba emelkedő Koller Ferenc (1720–1787) fizetés nélküli titkárok voltak.[16] A főnemesek azonnal tanácsosi pozícióba kerültek, de közöttük olyanok is voltak, akik kezdetben nem részesedtek jövedelemben. A források alapján az első ilyen esetre 1739-ben került sor, amikor Reviczky János gróf 1739. február 15-én elhunyt, és megüresedett hivatali helyére a kancellária kilenc pályázó nevét terjesztette a király elé. A kormányszék véleménye ugyan nem maradt ránk egészben, de leginkább azokat támogatták, akik már régebb óta kandidáltak.[17] Az uralkodó a sok pályázó közül a legnagyobb tapasztalattal rendelkezőt választotta: Nedeczky Károly nem újoncként került Bécsbe egy központi kormányszékhez, előtte 15 évig a Magyar Királyi Helytartótanács hivatalnokaként dolgozott, kezdetben tanácsjegyzőként, majd titkárként, végül tanácsosi rangban szolgált. Ennek ellenére 1739-től még 1746-ig, hat éven át fizetés nélkül szolgált a kancellárián. III. Károly ezt az alkalmat kihasználta arra, hogy a kancellária által javasolt személyek közül kettőt „különleges kegyből" felvegyen a kormányszékhez azért, hogy a nemes ifjak tapasztalatot szerezhessenek. Fizetést azonban nem utalt ki nekik, hanem létszámfelettiként alkalmazta őket. Erre mindaddig nem volt példa, számfelettiek csak alacsonyabb beosztásban szolgáltak. Az egyik kinevezett a fiatal Pálffy Miklós gróf (1710–1773) volt. A gróf beváltotta a hozzá fűzött reményeket, évekig, 1746-ig ingyen végezte tanácsosi munkáját. Ekkor lemondott, de később visszatért: 1758 és 1762 között a kormányszerv kancellári posztját is betöltötte.[18] A másik személyt valószínűleg maga az uralkodó javasolhatta, mivel Kollonics László neve nem szerepelt a kancellária jelöltjei között. Kollonics 1746-ig szintén fizetés nélkül dolgozott, majd 1758. évi lemondásáig tanácsosi fizetéssel vett részt a kancellária munkájában. Talán éppen az ő megüresedett szám feletti helyére került be Festetics Pál, a Magyar Kamara későbbi alelnöke, akinek 1758-tól csaknem egy esztendeig saját forrásból kellett megélnie.[19] Ez a megoldás azt mutatja, hogy a hivatalok munkája egyre növekedett, amelyet nem győztek már akkorra létszámmal elvégezni, amekkorát még a század elején szabtak meg a törvények vagy a rendelkezések. A rendelkezésre álló keretet azonban nem vagy csak igen ritkán lépték túl, ezért folyamodtak a díjmentes alkalmazáshoz vagy a fizetések felosztásához. A csekélyebb összegű fizetség, bár kevés

[15] Az adatok részben a fent idézett kötetből (MNL OL, C 97 1. kötet), részben a helytartótanács saját kimutatásából származnak: MNL OL, C 42 Fasc. 19. No. 170.

[16] Kollerről: Kulcsár 2026: 565.

[17] MNL OL, A 1 1739/43.

[18] MNL OL, A 79 Comes Pálffy Nicolaus.

[19] Az adatok mind MNL OL, A 79. Az összeállítás mindössze egy kancelláriai alkalmazottnál jelöl „létszámfeletti" státust, Georg Leonard Weigler esetében (1699 és 1702 között). Uo.

volt a megélhetéshez, mégis reményt adott a jövőbeli jobb pozícióra. A tanácsüléseken való részvétel pedig megalapozta a leendő hivatalnokok tapasztalatát és ismeretét.

A (fő)nemesi származásúak két másik módon is bekerülhettek a helytartótanácsi tanácsosok közé. Az egyik ilyen lehetőség volt, amikor sikerült tiszteletbeli tanácsosi címet elnyerniük (Fabiankovics Károlynál a Királyi Könyvekbe is bejegyezték), mert így várományosai lehetett egy jövőbeli tényleges alkalmazásnak.[20] Az 1750-es évek végén a Magyar Királyi Helytartótanácsnál egy újfajta gyakorlattal találkozunk, amely azonban nem szerepelt a törvényben: fiatal nemeseket gyakornokként (*auscultans*) is alkalmaztak – ezt a lehetőséget Ember Győző nem említette. Mivel különbséget tesznek a létszámfelettiek és a gyakornokok között, mindenképpen két külön beosztásról van szó, de az eltérés felderítéséhez még további kutatások szükségesek. A felvételi évszámokat és a helytartótanács személyzetét feltüntető összeállítás megjegyzéseit megvizsgálva egyértelmű, hogy ez a kezdeményezés Batthyány Lajos nádorhoz köthető, aki egyfelől a helytartótanácsi munka hatékonyságát akarta így javítani, másfelől lehetőséget teremett főnemes ifjaknak egy hivatali pályára. Saját személyes indíttatására, „maga mellé" vette (*ad latus Palatini/ad latus suum constitutis*) a tehetségesnek és a királynő szolgálatára hasznosnak tartott főnemesi származású fiatalokat.[21] A felvételre javasoltaknak esküt kellett tenniük, és ennek fejében vehettek részt a tanácsüléseken – ahol tapasztalatot szerezhettek a hivatali ügyintézésben (*experientia causa ad frequentandos consilii consessus admittitur*). Első alkalommal 1753 augusztusában került az uralkodónő elé három nemesifjú neve, Teleki Károlyé, Perényi Ignácé és Forgách Miklósé.[22] Míg az első kettő esetében a gyakornoki idő rövid volt, egy évet sem tartott, Forgách Miklós gróf (1733–1795, a későbbi, II. József uralkodása idején elbocsájtott nyitrai főispán) három évig maradt a gyakornoki pozícióban, míg 1756-ban végre létszám feletti helyre jutott be. Végül 1759-ben tudott fizetéses állás szerezni, ahol 1767-ig szolgált.[23]

A főnemesi, tehetősebb famíliákból származó utódoknak azonban a családi háttér biztosította megélhetésüket akkor is, ha idejüket a pozsonyi helytartótanácsi ülésteremben töltötték. Ezek a gyakornokok nem kaptak tényleges helyet, és a kimutatás azt bizonyítja, hogy legtöbbjük rövid időn belül kilépett a kormányszervtől. Dessewffy István gróf (1736–1785) 1759-ben kapott jogot arra, hogy látogassa a tanácsüléseket, majd egyszerűen csak elmaradt a tanácskozásokról. A szépreményű nemesifjak bekerülésüket általában egy-egy magas rangú pártfogónak köszönhették. Koháry János grófot (1733–1800) apja, gróf Koháry András tábornok (1694–1757) külön kérésére vették fel a kormányszékhez. Ő csak egy évig számított gyakornoknak, éppen csak megismerte az ügymenetet, máris otthagyta a gyakornokságot (valószínűleg apja az évi elhunyta is közrejátszhatott döntésében), és inkább a művészetek felé fordult, 1770 és 1776 között a bécsi Burgtheater bérlője volt. Ezt követően hosszú külhoni utazásokat

[20] MNL OL, A 57 46. kötet, 128. oldal.
[21] MNL OL, C 42 Fasc. 19. No. 170. „In supernumerarios consiliarios resoluti".
[22] MNL OL, A 1 1753/169.
[23] MNL OL, C 97 1. kötet. Forgács Nicolaus.

tett. A gyakornokok egy kisebb részét viszont akár még évekig fizetés nélküli helyen tartották, hiszen egy-egy álláshelynek pénzügyi vonzatai is voltak. Mednyánszky János gróf például szintén gyakornokként kezdett 1769-ben vagy 1770-ben, és csak 1771-től nyert szavazati jogot, fizetést pedig csupán 1775-től kapott.[24] További kutatások, későbbi karrierutak feltérképezése szükséges ahhoz, hogy feltárható legyen, mi motiválta a gyakornokokat hivatali pályafutásuk megváltoztatására vagy folytatására.

A hivatalnoki kinevezést kérelmezők legnagyobb számban rendszerint a köznemesi rendből származtak, hiszen számukra különösen elengedhetetlen volt, hogy – esetleg birtok híján – valamilyen állandó jövedelemhez jussanak. A Magyar Udvari Kamarában és a Magyar Királyi Udvari Kancellárián vegyesrendűek is dolgoztak, és nem ritka, hogy közülük egyeseket érdemeik elismeréseként később, hivatali idejük során nemesítettek, mint például Kozma Pál vagy Krutten Mátyás kancelláriai járulnokokat.[25] A helytartótanácsban azonban előfeltétel volt a nemesi származás.[26] Ezt az elvet ott szinte kivétel nélkül betartották, kivéve persze a kályhafűtő vagy a futári állásnál. Éppen ezért kivételes Christoffy Ignác László esete, aki 1758-ban került feltételesen, különleges kegyből járulnoknak a helytartótanácshoz. Christoffy ugyanis nem tudta nemességét iratokkal bizonyítani, állítása szerint azok eltűntek, de beadványában önmagát szabad jogállásúnak, sőt nemesnek nevezte.[27] Néhány évig a törvényi előírás ellenére hivatalnokoskodott. Szorgalmára és elhivatottságára maga Batthyány Lajos nádor is felfigyelt, majd elhunyta után Albert szász-tescheni herceg, helytartó támogatta, és így nyert 1767-ben tényleges nemességet.[28] A hivatalnok beváltotta a megelőlegezett bizalmat: 44 évig lelkiismeretesen hivatalnokoskodott, miközben végigjárta a teljes hivatali ranglétrát a helytartótanácsban: járulnokból a helytartótanácsi iktatóhivatal első segédiktatója, majd iktatója lett, később kiadmányozó volt. 1786-tól az irattár vezetőjévé és irattárnoknak nevezték ki, és 1801-ben vonult nyugállományba.[29]

A hivatali alkalmazás elérésének legszokványosabb módja tehát a kérelem volt, amelyet maguk a kérelmezők írtak és nyújtottak be a magyar kormányszervekhez. Beadványuk rátermettségüket is bizonyította, hiszen ezzel fogalmazásukat, érvelésüket, sőt szépírásukat is bemutathatták. A jelentkezők száma általában akkor növekedett meg, amikor egy-egy hivatalnok elhunyta vagy nyugdíjazása miatt üresedésben volt egy poszt, hiszen egy állami hivatali állás évtizedekig, a nyugalomba vonulásig biztos megélhetési forrásnak számított. A beadványokat a kancellária a gyakorlata szerint rangsorolta és az uralkodó elé terjesztette. Gyakran nemcsak három-három személyt, hanem többet is, ahány pályázat beérkezett, 1783-ban például a királyi jogügyigazgatói állásra tízen

[24] MNL OL, C 42 Fasc. 19. No. 170. „In supernumerarios consiliarios resoluti". Vö. Ember 1940: 120, a kormányhatóság utasításában majd csak 1802-től jelennek meg a fizetéses gyakornokok.
[25] MNL OL, A 1 1755/265. MNL OL, A 57 40. kötet, 404–407. oldal és uo. 43. kötet, 560–562. oldal.
[26] Ember 1940: 37.
[27] MNL OL, C 20 1758. június 9.
[28] MNL OL, A 35 1767. Mai. No. 16; MNL OL, A 57 47. kötet, 691–693. oldal.
[29] Hivatali pályafutására lásd: Kulcsár 2023: 70–71.

pályáztak.[30] A rendelkezésre álló pénzügyi keret miatt azonban a megadott létszámot nem lehetett jelentősen meghaladni. Ha mégis ragaszkodtak egy-egy jelölt alkalmazásához, akkor alacsonyabb fizetést javasoltak, vagy megosztották a fizetéseket, akár ténylegesen kinevezett hivatalnokok között is, nem csupán a létszám felettiek esetében.

Az álláskérelem pozitív elbírálásában és az előrejutásban több tényező is segíthetett. Ehhez a vizsgálathoz két sikeresnek tekinthető hivatalnokcsaládot vettem alapul, a Fabiankovics és a Sauska család két-két generációjának hivatali karrierjét.

Fabiankovics György 1691 körül születhetett, majd 32 évesen titkári kinevezést nyert az újonnan alapított helytartótanácshoz.[31] 1732-ben előbbre lépett, ekkor tanácsossá nevezték ki. 1741-től 1754-ig, nyugdíjazásáig irodaigazgatóként működött, majd nyugállományba vonulása után alig fél év múlva elhunyt Szakolcán.[32] Fia, az 1728-ban született Károly[33] követte apja példáját, 1756-tól létszám feletti titkárként, 1762-től tanácsosként szerepel a Magyar Királyi Helytartótanács állományában, az Országos Pénztár perceptora, aki végül 1783-ban, mindössze 55 évesen halt meg. Mindkettejüknél mintaszerű hivatali emelkedést feltételezhetnénk, mégis sikeres előmenetelükben jó stratégia és szerencsés események játszottak közre.

György 1723. évi kinevezését a sokszor hangoztatott patrónusi rendszernek köszönheti, Olga Khavanova ezt patrónus-kliensi viszonynak nevezi, olyan kapcsolatnak, amelyből mindkét fél profitál.[34] Fabiankovics korábban ugyanis gróf Pálffy János horvát bánnak, a későbbi országbírónak, majd nádornak (1664–1751) volt a személyi titkára. Feltehetően ő javasolhatta az újonnan megalapított helytartótanács első titkárai közé. Fabiankovics valószínűleg Pálffyhoz fűződő évtizedes kapcsolata miatt nyerte el később, Pálffy nádori időszaka idején, 1741. április 15-én az irodaigazgatói kinevezést is,[35] hiszen a gróf 1731 és 1741 között országbíróként elnökölt a helytartótanácsban, sokszor helyettesítve a gyakran távol lévő Lotaringiai Ferenc István helytartót. A magas rangú támogatók személyéről általában ajánlólevelek tanúskodnak, de a patrónus helyzete sem volt mellékes. Egy-egy jelölt megítélésénél sokat nyomott a latba az udvarhű személyek, hivatalnokok szava, például gróf Eszterházy Ferenc magyar udvari kancelláré vagy Batthyány József kalocsai érseké, míg kevesebbet egy-egy vidéki főúré. Fabiankovics tanácsosi rangját hivatali érdemeinek, szorgalmának, megbízhatóságának köszönheti, és 1732-ben annak ellenére lépett magasabbra, hogy külön kérvényt nem adott be a tanácsosi kinevezéshez.[36] Ez egy korai példa arra a gyakorlatra, hogy a Magyar Királyi

[30] MNL OL, A 39 1783/2220, 1783/2419.

[31] MNL OL, A 1 1732/5.

[32] Római katolikus felekezet. Szakolca, halotti anyakönyv. 407. oldal: https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:939F-BC3X-6?cat=1467769&i=495&lang=hu

[33] Római katolikus felekezet, Pozsony, Szent Márton-dóm, születési anyakönyv. 464. oldal: https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:33S7-9R7S-KHB?view=index&personArk=%2Fark%3A%2F61903%2F1%3A1%3AKZTQ-X8T&action=view&cc=1554443&lang=en&groupId=M9SX-DGW

[34] Khavanova 2025: 37–56.

[35] MNL OL, A 1 1741/21.

[36] MNL OL, A 1 1732/5.

Udvari Kancellária valóban alkalmazta azt a korábban is említett lehetőséget, amelyet számára a helytartótanács felállításáról rendelkező törvény 1. paragrafusa megemlített, hogy „[…] *más ügyes és alkalmatos egyéneket is*" felterjeszthet az uralkodóhoz. György azonban még ennél is távolabbra kívánkozott: 1739-ben Reviczky János elhunytakor egyike volt annak a kilenc pályázónak, aki a bécsi Magyar Királyi Udvari Kancellárián szeretett volna tanácsosi álláshoz jutni.[37] A kormányszerv ugyan elismerően szólt a munkájáról, de mégsem járt sikerrel – tapasztalatát végül a helytartótanácson belül kamatoztathatta.

Azt feltételezhetnénk, Fabiankovics fiának egyenes útja volt a hivatalba – a szó szoros értelmében is, mivel a családnak 1742-től a helytartótanács épületében volt a lakása.[38] Károlyra mégis sokkal küzdelmesebb pálya várt. Már 1754-ben, apja halálakor pályázott az így megüresedett tanácsosi álláshelyre, mégsem őt vették fel automatikusan, vagyis a „hivatalnokdinasztiákat" ekkoriban nem pártolták.[39] Így ahhoz a módszerhez folyamodott, amelyhez a legtöbb kortársa: kérelmet írt, méghozzá minden adandó alkalommal mindaddig, amíg el nem nyerte az áhított posztot, és ehhez minden eszközt bevetett. Stratégiája több pilléren is alapult: egyrészt a 18. század elejétől megfigyelhető retorikán, vagyis minden beadványában utalt apja érdemeire (más felmenőjéről nem tudjuk, hogy a Habsburgok szolgálatában töltötte volna életét). Ez megszokott stratégia volt, sokan a haza védelmében eltöltött évekre és ott szerzett érdemekre, elődeik hűséges szolgálataira hivatkoztak, vagy akár családjuk lojális magatartására a Habsburgok elleni lázadók (Thököly, Rákóczi) ellenében.[40]

Károly bevetette a rokoni kapcsolatokat is. 1755 szeptemberében kötött házasságot Barinay Annával, aki Barinay László helytartótanácsos lánya volt.[41] Barinay régi, megbecsült hivatalnoka volt a helytartótanácsnak: 1735-től titkárként, már 1738-tól tanácsosként szolgált. 1754-ben irodaigazgatónak nevezték ki, vagyis Fabiankovics apjának utódja lett annak posztján.[42] Az após még az esküvő előtt megpróbált közbenjárni az uralkodónőnél, hogy a fiatal Fabiankovicsot titkárnak nevezze ki, hogy ezáltal biztos megélhetése lehessen az ifjú párnak.[43] Annak ellenére, hogy a neves hivatalnokot nagy becsben tartották, mégis csak a rákövetkező évben járt sikerrel, amikor is vejét a hőn áhított titkári álláshoz juttatta, akit 1756. szeptember 27-től számfelettiként alkalmaztak. Mária Terézia egy személyes találkozáson azt is megígérte Barinaynak, hogy megemeli veje csekély, felezett fizetését.[44] Ez a személyes kapcsolatok fontosságán túl azt is bizonyítja, milyen fontos szerepe volt az audienciáknak és a szóbeliségnek a 18. században,

[37] MNL OL, A 1 1739/43.
[38] MNL OL, A 1 1742/53.
[39] Khavanova 2025: 60.
[40] Khavanova 2025: 139–146.
[41] Római katolikus felekezet, Pozsony, Szent Márton-dóm, házassági anyakönyv. 472. oldal: https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:33SQ-GR79-9C31?cat=1766843&i=109&lang=en
[42] MNL OL, C 97 1. kötet, Barinyai Ladislaus.
[43] MNL OL, A 1 1755/99.
[44] A fizetésemelésről: MNL OL, A 1 1757/129.

ami azonban sajnos ritkán fogható meg az írott forrásokban. A személyes meghallgatás végeredménye ráadásul nem is volt mindig pozitív, bár általában valamiféle jövőbeni állással kecsegtették a pályázókat. Ezek során előfordult, hogy várólistára kerültek, „feljegyezték a nevüket". Ez azt jelentette, hogy a következő adandó alkalommal az ő pályázatuk is bekerült a felterjesztetteké közé. Barinay és Fabiankovics rokoni kapcsolata mégsem volt elegendő ahhoz, hogy Fabiankovics automatikusan apja nyomdokaiba léphessen. Sőt, akkor sem Károly nyerte el a tanácsosi rangot, mikor apósa 1762-ben elhunyt. Hiába támogatta maga Batthyány Lajos nádor, még ő is csupán a tiszteletbeli tanácsosi ranghoz tudta hozzásegíteni.[45]

Fabiankovics Károly a tényleges tanácsosi kinevezését a korszakban szintén megfigyelhető, ügyes taktikának köszönheti: az uralkodóház tagjainak jeles eseményein (mint a trónra lépés vagy az esküvő) reprezentációs céllal rangemelésekre, kinevezésekre, amnesztiákra került sor, amelyek így még inkább az uralkodóházhoz kötötték az alattvalókat. Amikor 1766-ban Mária Krisztina főhercegnő és Albert herceg esküvőjét tartották, Fabiankovics azt kérvényezte, hogy az ünnepélyes alkalomból tüntessék ki őt – vagyis részesítsék őt tanácsosi kinevezésben.[46] A lelkes Albert herceg szót emelt érdekében a királynőnél. Egy új tanácsosi kinevezés ellen azonban a Magyar Királyi Udvari Kancellária erőteljesen tiltakozott, és a betartandó törvényi előírásra hivatkozott, vagyis arra, hogy a helytartótanácsosok létszáma törvényileg megszabott. A soron kívüli új alkalmazással ezt megszegték volna, hiszen 1766-ban nem volt megüresedett hely, sem szétoszthatható fizetés a helytartótanácsban. Albert herceg támogatása így meghatározó volt – tehát ekkor sem az atyai érdem, sem a tehetség, hanem a magas rangú támogató befolyása döntött. A királynő Fabiankovicsot végül 1766. március 27-én ugyan szavazati és tanácskozási joggal, mégis csupán 1000 forintos titkári fizetéssel tanácsosnak nevezte ki.[47] Megélhetésén 1767-ben a tanácsosi teljes fizetés megszerzése, majd az Országos Pénztár vezetőjeként kapott fizetésemelés javított 1783. évi elhunytáig.[48]

A másik hivatalnokpáros, a Sauskák is hasonló módszerekkel jutottak be a helytartótanácshoz. Az apa, Sauska (János) Ferenc még a Magyar Kamaránál kezdte szolgálatát, ahol számvevőként dolgozott. Ez a speciális tudás és szakértelem kivételesen értékessé tette őt, így érthető, hogy 1723-ban alkalmazták az újonnan kialakított helytartótanácsi számvevőségen (miközben kamarai állását is megtartotta, sőt címzetes kamarai tanácsosi rangot kapott[49]). Az apa kivételesen hosszú ideig, több mint fél évszázadig állt állami szolgálatban. Már 1729-ben harminc év hűséges szolgálatára és elért eredményeire hivatkozva kérvényezte, hogy tanácsosi kinevezést kaphasson,[50] amelyet csak 1730-ban nyert el a helytartótanácsnál. Kérvényében részben érdemeit és szaktudását hangsúlyozta, különösen az adószedés terén végzett munkáját. Új pozícióját részben azonban a

[45] MNL OL, A 1 1762/172. Vö. MNL OL, A 57 46. kötet, 128. oldal.
[46] MNL OL, A 1 1766/140.
[47] MNL OL, A 1 1766/179.
[48] MNL OL, C 97 1. kötet, Fabiankovics Carolus.
[49] Ember 1940: 14.
[50] MNL OL, C 42 Fasc. 19. No. 170. Sauska János Ferenc kérvénye, 1729. október 24.

patrónusi rendszernek köszönhette: maga a nádor, a helytartótanács elnöke, gróf Pálffy Miklós (1657–1732) jegyezte fel ajánlását Sauska saját kezű kérvényére, míg Károlyi Sándor gróf, az Országos Főbiztosság igazgatója külön ajánlólevelet adott neki.[51] A megbecsült hivatalnokot 1754-ben küldték nyugdíjba. Fia, Sauska (János) Antal szintén hivatali pályára lépett: az 1730-as évek végén az eszéki főbiztosi kerület biztosa volt, majd 1754-től a kassaiba került át. Ezután folyamodott egy jövedelmezőbb helytartótanácsi tanácsosi alkalmazásért, elszánt módszere neki is a folyamatos kérvénybeadás volt (kérvényei több évből, 1756-ból, 1759-ből, 1762-ből, 1765-ből is fennmaradtak). Érvei között elsőként és főként apja érdemei álltak, majd ő is a szakértelmét, különösképpen az adóbehajtás terén szerzett saját tapasztalatait hangsúlyozta. Ő is támaszkodott patrónusra – az ajánlólevelet felettese, az Országos Főbiztosság akkori igazgatója írta. Az elutasító válasz egy ígéretet is tartalmazott, hogy a következő üresedés alkalmával „vigaszképpen" őt fogják választani. Ez a módszer nem csupán vigaszként szolgált a beadónak, hanem egyben egy olyan személyi kör összeállítását tette lehetővé, amelynek tagjait a kancellária üresedés esetén saját hatáskörben javasolhatta egy-egy álláshelyre. Az ígéret egyben olyan érv is volt, amelyre a későbbiek során apellálni lehetett. Sauska Antalnál megjelent egy új taktikai elem is, amikor a királynő szociális érzékenységére és nagylelkűségére kívánt hatni. Mások sanyarú sorsukat, árvaságukat, ellátásra szoruló kiskorú gyermekeiket, testvéreiket vagy magatehetetlen szüleiket említették kérvényeikben. Az apa, Sauska Ferenc is jelezte már, hogy hat gyermekét kell eltartania, ez az érv, családjának ellátása azután fiánál is megjelent.

Antal végül csak tíz év múlva, 1765-ben lett tanácsos. Kérvényét ekkor a Timon József tanácsos halála utáni üresedés apropóján adta be – ekkor nem kevesebb, mint öt jelölt közül választották ki végül őt, pedig a többi pályázó számos támogatólevelet és bizonyítványt nyújtott be.[52] A kancellária indoklásából kiderül, végeredményben hivatalnok apja érdemei estek nála nagy súllyal a latba, és a kitartó kérvényezésnek köszönhette, hogy elnyerte a tanácsosságot. A személyes ismeretség és a szóbeliség mindenképpen döntő lehetett esetében, mivel felmentették a kinevezéskor kötelező taksa lefizetésétől – Sauska maga jelentette Eszterházy Ferenc kancellárnak a királynőnek a személyes audiencián hozott ezen határozatát.[53]

A köznemesi tanácsosi helyekre fontos utánpótlást jelentett az 1760-ban alapított magyar nemesi testőrség állománya. A gárdistáknak csak egy része lépett át a császári-királyi hadseregbe, többen visszatértek vármegyéjükbe, de sokan polgári hivatalban akarták keresni a boldogulásukat. Aszalay József öt év szolgálat után 1765-ben folyamodott titkári állásért – és ezt feltehetően a bécsi személyes kapcsolatnak köszönhetően nyerte el, bár erről a források nem szólnak, még saját kezű kérvénye sem maradt fenn, csak a kinevezését engedélyező uralkodói döntés.[54] Esetében gárdistaként tanúsított

[51] MNL OL, C 42 Fasc. 19. No. 170. Ajánlólevelek Sauska János kérvényéhez, 1729.
[52] MNL OL, A 34 1764/218.
[53] MNL OL, A 1 1765/131, MNL OL, A 1 1765/366.
[54] MNL OL, A 1 1765/201.

viselkedését, lelkiismeretességét és jogi ismereteit díjazták. Lelkiismeretessége és tehetsége hamar megnyilvánult, és néhány év múlva, 1770-ben a titkári pozícióból tanácsosi rangra emelték. Előléptetését Albert herceg pártfogásának és ajánlásának köszönhette: aki egy fáradhatatlan szorgalmú, átlagon felül tehetséges és értelmes hivatalnokot támogatott. Rendes tanácsosi fizetést (2000 forintot) azonban csak 1771-től kapott.[55] Rimay Mihály, szintén magyar nemesi testőr hét év elteltével kívánt megválni a szolgálattól. Kérvényében bölcsészeti és jogi képzettségét, valamint német-, francia- és olasznyelvtudását emelte ki. Az ő nevét a kancellária „várólistára" tette, de 1770-ben, amikor a helytartótanács titkári állományát bővíteni akarták, Rimay sikertelenül pályázott. Mária Terézia saját kezű javaslata szerint „*jelentkezhet a hercegnél, de nem kívánunk jelenleg titkárt felvenni* [a helytartótanácshoz]".[56] Ez a kijelentés mindenképpen a saját és Albert herceg jóindulatát és támogatói szerepét mutatja. Rimay kérvényei jól példázzák, milyen fontos szerepe volt a szóbeliségnek a tárgyalt korszakunkban: folyamodványa rögzíti, hogy e személyes jelentkezésekor Albert válasza szertefoszlatta a titkári állásról szőtt álmait.[57] Magaviselete (és feltehetően szépírása) miatt végül 1771-ben felvették a helytartótanácshoz az 1758-tól bevezetett fogalmazói állásba. Karrierje mégsem tartott sokáig, még ugyanabban az évben egy hosszabb betegség következtében elhunyt, így nem állapíthatjuk meg, megérdemelte-e a támogatást.[58]

A kérvényekben alkalmazott érvek igen változatosak voltak tehát: fontos volt a magas rangú pártfogó említése, az ősök, apák érdemei, a szociális rászorultság hangsúlyozása, majd a 18. század közepétől, de különösen II. József idején egyre fontosabbá vált a szaktudás, a máshol szerzett közigazgatási tapasztalat: a helytartótanácsban előnyben részesítették a más hivatalnál eltöltött éveket és a vármegyei ügyviteli gyakorlatot. Sokan a királyi akadémiákon elsajátított jogi ismereteket, esetleg matematikai, számviteli, könyvelői tudásukat emelték ki, illetőleg a nyelvtudásnak is egyre fontosabb szerepe lett. Voltak, akik írásmintákkal bizonyították ismereteiket.[59] A rátermettség és a kompetencia döntő szempont lett, nem volt elegendő csupán a magas rangú pártfogó szava vagy az ősök érdemeire való hivatkozás. Még egy olyan érvet meg kell említeni, amely a 18. század elején, a helytartótanács megalapításakor meghatározó volt: csak római katolikus hitű nemeseket vettek fel hivatalnoknak. Ez összefüggött azzal a kimondatlan szabályozással, hogy az állami szolgálat előtt az eskü szövegében Szűz Máriára és a szentekre kellett esküt (ún. dekretális esküt) tenni. A források alapján érezhető, hogy azokat nagyban támogatták, akik áttértek a római katolikus vallásra, mivel így nemcsak újabb katolikus hívőt nyertek, hanem példát mutattak az akatolikusoknak is, áttértként mennyire lehet érvényesülni. Így lett például erdélyi udvari kancellár a korábban református Bethlen Gábor, hiszen így „*más luthéránus sakis ennek a példáiával térienek az igaz hitre*".[60]

[55] MNL OL, C 97 1. kötet, Aszalay Josephus. MNL OL, A 39 1771/5374.
[56] HM HIM HL VI. 1. 1770/641. 1770. november 2.
[57] MNL OL, A 39 1770/6272.
[58] MNL OL, C 97 1. kötet, Rimay Michael. MNL OL, A 39 1771/5653.
[59] Például: MNL OL, C 20 1758. június 9, vö. Khavanova 2014.
[60] MNL OL C 20 1724. Dobner kérvényéhez Nádasdy Tamás főispán ajánlása.

A kinevezések esetében egyértelműen az uralkodói szándék döntött, de ahogy bemutattam, a pártfogók szerepe is jelentős volt.[61] Befolyásuk és támogatásuk leginkább akkor érvényesülhetett, amikor szám feletti helyekre tettek javaslatot, vagy a tiszteletbeli tanácsosi címet kérvényezték valamelyik kliensük számára – vagyis olyankor, amikor ezek az új álláshelyek nem jártak újabb kiadással a kincstár számára. A szakszerűség és a gazdaságosság tehát két olyan fogalom volt, amely döntő volt a 18. század derekán megfigyelhető kinevezések esetében. Az előzőekben bemutatott létszám feletti és gyakornoki posztok révén a 18. század derekán a helytartótanácsnál egyre nőtt az újonnan kinevezett tanácsosok és titkárok száma, akik így nem a megszokott módon, a hivatali karriert követve kerültek be a hivatalhoz, hanem „protekció" révén. Azok számára, akik már a kormányszerv „kebelében" dolgoztak, könnyebb volt az előrejutás. Az alsóbb rangú hivatalnokok között a titkároknak jutott kulcsszerep: ők ugyanis állandóan részt vettek a tanácsüléseken, de hozzászólási és szavazati joguk nem volt – viszont tapasztalatot, tudást és gyakorlatot szerezhettek, és már bizonyíthatták rátermettségüket.[62] Nem meglepő, hogy sokszor őket jelölték köznemesi tanácsosnak. A már alkalmazásban lévő hivatalnokok további karrierútja során a hivatalban töltött idő (ún. senium-elv) volt a meghatározó ahhoz, hogy előreléphessenek a ranglétrán.[63] Több évtized iratanyagát átnézve azonban megállapítható, hogy a kívülről érkezettek számára a sokféle taktika, az érvek és a megszerzett szaktudás mellett a leginkább célravezető módszer az állandó, kitartó kérelemírás volt.

Források

Hadügyminisztérium, Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltár (HM HIM HL)
VI. 1. Magyar nemesi testőrség iratai
Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)
A 1 Magyar kancelláriai levéltár, Magyar Királyi Kancellária regisztratúrája, Originales referadae
A 35 Magyar kancelláriai levéltár, Magyar Királyi Kancellária regisztratúrája, Conceptus expeditionum
A 34 Magyar kancelláriai levéltár, Magyar Királyi Kancellária regisztratúrája, Conceptus referadarum
A 39 Magyar kancelláriai levéltár, Magyar Királyi Kancellária regisztratúrája, Acta generalia

[61] Lásd részletesebben: Kulcsár 2023.
[62] Ember 1940: 15. Vö. Khavanova 2025: 173, aki idézi Eszterházy Ferenc jellemzését a titkárok feladatairól és a kiválasztási kritériumokról.
[63] Wellmann 1940–1941.

A 57 Magyar kancelláriai levéltár, Magyar Királyi Kancellária regisztratúrája, Libri regii

A 79 Magyar kancelláriai levéltár, Magyar Királyi Kancellária regisztratúrája, Index individuorum Cancellariae

C 42 Helytartótanácsi levéltár, Magyar Királyi Helytartótanács, Acta miscellanea

C 20 Helytartótanácsi levéltár, Magyar Királyi Helytartótanács, Fasciculi mensium: Litterae

C 97 Helytartótanácsi levéltár, Magyar Királyi Helytartótanács, Vegyes ügyviteli könyvek

Római katolikus felekezet. Szakolca, halotti anyakönyv. https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:939F-BC3X-6?cat=1467769&i=495&lang=hu – utolsó letöltés: 2026. május 31.

Római katolikus felekezet, Pozsony, Szent Márton-dóm, születési anyakönyv. https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:33S7-9R7S-KHB?view=index&personArk=%2Fark%3A%2F61903%2F1%3A1%3AKZTQ-X8T&action=view&cc=1554443&lang=en&groupId=M9SX-DGW – utolsó letöltés: 2026. május 31.

Római katolikus felekezet, Pozsony, Szent Márton-dóm, házassági anyakönyv. https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:33SQ-GR79-9C31?cat=1766843&i=109&lang=en – utolsó letöltés: 2026. május 31.

Hivatkozott irodalom

Ember Győző 1940: *A Magyar kir. Helytartótanács ügyintézésének története, 1724–1848*. Budapest.

Fallenbüchl Zoltán 1992: Mária Terézia magyar dikaszteriális tanácsosai, 1740–1780. Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1984–1985. Budapest, 282–334.

Khavanova, Olga 2014: „Kitűnő tehetséggel ellátott, különböző nyelveket tudó, jogok tudásával rendelkező...” Hivatalnoki pályafutások a Magyar Kamaránál a felvilágosult abszolutizmus idejében. *Századok* (148.) 1209–1228.

Khavanova, Olga 2025: *Szorgalom, becsvágy és karrier. A Habsburg Monarchia hivatalnoki kara a felvilágosult abszolutizmus időszakában*. Budapest.

Kulcsár Krisztina 2012: Adalék a helytartótanács 1769. évi reformjához. Albert szász-tescheni herceg első helytartói évei és 1768. évi előterjesztése. In: Baráth Magdolna – Molnár Antal (szerk.): *A történettudomány szolgálatában. Tanulmányok a 70 éves Gecsényi Lajos tiszteletére*. Budapest – Győr, 223–234.

Kulcsár Krisztina 2023: „Von seiner Hochheit allenthalben recommendiret wird”. Kapcsolat és karrier Albert szász-tescheni herceg helytartósága idején. Pontes. A PTE BTK Történettudományi Intézetének Évkönyve 6. Pécs, 48–82. https://doi.org/10.15170/PONTES.2023.06.01.02

Kulcsár Krisztina 2026: Ami jó a királyfinak, jó lehet a kishercegnek… Niczky Kristóf Staatskenntnis von Ungarn című műve. In: Dinnyés Patrik – Kökényesi Zsolt – Nagy Andor (szerk.): *Felix temporum reparatio. Tanulmányok a 70 éves Kalmár János tiszteletére*. Eger – Budapest, 561–568. https://doi.org/10.46403/Felixtemporumreparatio.2026.561

Sallai Balázs 2023: A fegyelmi ügyek forrásértéke egyes hivatástörténeti kutatásokban, különös tekintettel a bürokráciatörténetre. *Jog-Állam-Politika* (15.) 4. 189–212. https://doi.org/10.58528/JAP.2023.15-4.189

Sebők Richárd 2012: Hivatali pályafutások a 18. századi Királyi Kúrián. In: Szijártó M. István – Szűcs Zoltán Gábor (szerk.): *Politikai elit és politikai kultúra a 18. század végi Magyarországon*. Budapest, 15–50.

Sebők Richárd 2022: *A Királyi Kúria társadalomtörténete 1724–1848. Köznemesi karrierek a késő rendi kori legfelső bíróságon, különös tekintettel az érseki ülnökökre, a királyi ülnökökre és az ítélőmesterekre*. (PhD-disszertáció.) Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest.

Szijártó M. István 2021: *A diéta II. A 18. századi politikai elit társadalom- és kultúrtörténeti megközelítésben*. Budapest.

Wellmann Imre 1940–1941: Rendi állás és hivatali rang a XVIII. század-eleji kormányhatóságokban. *Levéltári Közlemények* (18–19.) 250–303.